

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
Bilgisayar Mühendisliği Bölümü
Sayısal Tasarım Laboratuvarı

VHDL ile KODLAMA ve HATA BULMA TEKNİKLERİ

1.Giriş

Kodlama, elektronik dünyasında çok sık kullanılan, hatta vazgeçilmesi mümkün olmayan bir kavramdır. En basit anlamda kodlama, eldeki verinin (Sayısal veya Analog olabilir) başka birimde gösterilişi olarak tanımlanabilir. Özellikle sayısal sistemlerde ağırlıklı olarak kullanılan birçok kodlama tekniği mevcuttur. Kodlama teknikleri; güvenli veri iletimi, veri sıkıştırma, hata kontrolü ve giderimi, bellek işlemlerinde verimlilik artırma, aritmetik işlemlerde kolaylık sağlama, süratli veri işleme gibi birçok amaç için kullanılmaktadır.

Amaca bağlı olarak sayılar için konumsal kodlama, BCD (ikili kodlanmış onlu) kodlar kullanılırken, ölçmelerde hatayı azaltmak için gray kodu, bilgisayarlarda hatayı bulmak ve azaltmak için eşitlik (parity) ve hamming kodlamaları kullanılmaktadır. Verilen bir veriye ilave bitler katarak bu verilerin saklanması veya iletiminde ortaya çıkabilecek hatalar algılanıp otomatik olarak giderilebilir. Bu çeşit kodlama hata yapma ihtimalinin yüksek olduğu iletişim sistemlerinde ve gürültülü ortamda çalışan sanayi tesislerinde yaygın olarak kullanılmaktadır. Hata bilgiyi temsil eden 0-1 dizisindeki bazı bitlerin değer değiştirmesi olarak yorumlanmalıdır. Hamming kodu hata bulma ve giderme amacıyla kullanılırken, eşitlik biti tekniği yalnız hata algılama için kullanılabilir.

Yalnızca sayısal karakterlerin(0,1,...,9) kodlanmasıyla ortaya çıkan kodlama yöntemine ‘Sayısal Kodlama’, hem alfabetik hem de sayısal karakterlerin kodlanmasını içeren kodlama yöntemine ise ‘Alfasayısal Kodlama’ denir.

2.Sayısal Kodlama

Yalnızca sayısal karakterlerin kullanıldığı sayısal kodlama sistemlerinin uygulama alanının çok geniş olması nedeniyle, çok sayıda sayısal kodlama yöntemleri kullanılmaktadır. Sayısal kodlama yöntemlerine örnek olarak;

- ❖ İkili Kodlanmış Onlu (Binary Coded Decimal-BCD)
- ❖ Ağırlıklı İkili Kodlama
- ❖ 3 Fazlı Kod
- ❖ Bitişik Kodlama
- ❖ Gray Kodu
- ❖ Eşitlik Kodu
- ❖ Hamming Kodlama

2.1.BCD (Binary Coded Decimal)

Bir bilgisayarda, girilen sayılar üzerinde az sayıda aritmetik işlem yapıp sonuç kullanıcıya onlu biçimde gösterilecekse, o zaman onludan-saf ikiliye ve saf ikiliden-onluya yapılacak dönüşümlerden kaçınmak için, başka bir deyişle bilgisayarı bu dönüşümlerden kurtarmak amacıyla BCD gösterim kullanılır. Böyle bir çalışma bilgisayarda işlem hızını artırmakla beraber ilave aritmetik işlemcilerin (yani ilave donanımın) kullanımını gerektirir.

Onlu sistemdeki herhangi bir sayının, her bir basamağının ikili sayı sistemdeki karşılığının dört bit ile ifade edildiği kodlamaya, **“İkili Kodlanmış Onlu-BCD Kodu”** denir.

Onlu bir sayıyı BCD kodlamak yazmak istersek, her bir basamağını 4 bitlik ikili sayı şeklinde yazmamız gerekir. Elde edilen gruplar bir araya getirildiğinde BCD kod üretilmiş olur.

Örnek 1. $(369)_{10}$ sayısını BCD kodu ile kodlayalım.

Her bir basamaktaki sayının ikili karşılığı 4 bitle ifade edilirse;

3 6 9

0011 0110 1001 sayıları bulunur. Sonuçta;

$(369)_{10} = (001101101001)_{BCD}$ eşitliği elde edilir.

Onlu sayı sisteminde 0,1,2,...,8,9 olmak üzere on tane rakam vardır. Bu yüzden her onlu rakam için en az 4 bitlik bir ikili sayı gerekir. 4 bit ile $2^4=16$ farklı kod oluşturulabildiği halde BCD rakamlar bunlardan yalnız 10'unu kullanacaklardır. Bundan dolayı artıklı kodlama da denmektedir. Oluşan 16 kod sözcüğünden herhangi 10'u seçilebileceğine göre, seçim sonunda oluşturulabilen 10 elemanlı kümelerin sayısı $C=n!/p!(n-p)!$ formülüne göre $C=16!/10!.6!=8008$ ' dir.

BCD sayılar üzerinde işlem yapmak zor olduğundan günümüz bilgisayarlarında sayıları göstermek için bu kodlama kullanılmamaktadır.

Onlu Sayı	Kod Sözcüğü	
0	0000	
1	0001	
2	0010	
3	0011	Doğal İkili Kodlamaya
4	0100	göre geçerli BCD
5	0101	haneler
6	0110	
7	0111	
8	1000	
9	1001	
10	1010	
11	1011	
12	1100	
13	1101	
14	1110	Doğal İkili Kodlamaya
15	1111	göre geçersiz BCD haneler

2.2. Ağırlıklı İkili Kodlama

Sayıların ağırlıklı kodlama kullanılarak 2 tabanında gösterilmesidir. Ağırlıklı kodlamada genel mantık her bir bite birer ağırlık değeri verilmesidir. Örneğin, ağırlıklı ikili kodlamada her bir bite ağırlıklar 2'nin katları şeklinde verilir.

Örneğin: $11001 = 1.2^4 + 1.2^3 + 0.2^2 + 0.2^1 + 1.2^0 = 25$

Bilgisayarlarda sayıları göstermek için ağırlıklı ikili kodlama kullanılır.

2.3.3 Fazlalı Kod

3 Fazlalı Kod, bazı aritmetik hesaplamalarda işlem kolaylığı sağlaması sebebiyle BCD kod yerine kullanılmaktadır. Herhangi bir BCD kod 3 Fazlalı Kod'a dönüştürülürken, onlu sayıdaki karşılığı olan ikili sayıya 3 eklenmektedir. Dolayısıyla bu kodlama yöntemine, '**3 Fazlalı Kod**' denmektedir. Bu koddaki da yine sayılar, BCD kodunda olduğu gibi dört bitlik ikili sayılar şeklinde ifade edilir.

En önemli avantajı; hesaplamada ve hata düzeltmede kolaylık sağlamasıdır ancak tümleyenini almadaki güçlükler nedeniyle son zamanlarda pek kullanılmamaktadır.

Sayı	Kod Sözcüğü	Sayı	Kod Sözcüğü
0	0011	9	1100
1	0100	8	1011
2	0101	7	1010
3	0110	6	1001
4	0111	5	1000

2.4. Bitişik Kodlama

Birbirini izleyen sayılara denk düşen ikili kod sözcükleri arasındaki uzaklık (Hamming'e göre) "1" ise, söz konusu sözcükler "Bitişik" bir kodlama oluşturur. Örneğin 0'dan 3'e kadar olan sayıları kodlamada ise 00, 01, 11, 10 sözcükleri kullanılırsa, bitişik bir kodlama yapılmış olur. Çünkü birbirini izleyen her sözcük arasındaki fark 1'dir. Kod sözcüklerinin "birincisi" ile "sonuncusu" arasındaki uzaklık yine "1" olduğundan, kodlama aynı zamanda "çevrimli" olmuş olur.

2.5. Gray Kodu

Gray kodu, minimum değişim sayıda gösteren kod sınıfı içerisinde yer almaktadır. Kodlamada bir sayıdan diğerine geçişte yalnızca bir bit konum değiştirmektedir.

Gray kodlu sayılarda basamak değeri mevcut olmadığından, bu kodlama yöntemi aritmetik işlemlerin mevcut olduğu yerlerde kullanılmamaktadır.

Gray kodlu sayıların dezavantajı; aritmetik işlemleri yapabilmek için ikili sayı sistemine dönüştürülmesinin zorunlu olmasıdır.

Kodlanacak Sayılar	Doğal İkili Kodlama	Gray Kodlama			
0	0000	0000	7	0111	0100
1	0001	0001	8	1000	1100
2	0010	0011	9	1001	1101
3	0011	0010	10	1010	1111
4	0100	0110	11	1011	1110
5	0101	0111	12	1100	1010
6	0110	0101	13	1101	1011
			14	1110	1001
			15	1111	1000

Bu kodlamanın yapısı gereği, bir sözcükten diğerine geçişte bitlerden yalnızca biri değer değiştirdiğinden oluşacak hata en fazla bu sözcüklerin farkı kadar olur. Bu nedenle ölçme tekniğinde sıkça kullanılır.

	00	01	11	10
00	0	1	2	3
01	7	6	5	4
11	8	9	10	11
10	15	14	13	12

Karnaugh diyagramı kullanılarak Gray kodun elde edilmesi

2.6.Eşitlik(Parity) Kodu

İkili sistemde ifade edilen herhangi bir bilginin iletilmesi dijital dünyada sıkça karşılaşılan bir olaydır. Bilginin iletilmesi esnasında, bazı dış etkenlerden ötürü gürültü oluşumu ile karşı tarafa iletilen bilginin bozulması da sıkça görülmektedir. Oluşan bu hataların tespit edilmesi ve eğer mümkünse düzeltilmesi sayısal sistemlerin temel özelliklerindendir.

Bir bitlik hataların tespit edilmesinde en yaygın kullanılan yöntem "**eşitlik kodu**" yöntemidir. Yöntemde, hataların algılanmasını sağlamak amacıyla BCD kodlu sayının başına ya da sonuna "**eşitlik biti**" eklenmektedir. Eşitlik biti, kodlanan verideki 1 ya da 0'ların tek ya da çift sayıda olduğunu ifade eder. Eşitlik biti yöntemi çift eşitlik (even parity) ve tek eşitlik (odd parity) olmak üzere iki farklı şekilde kullanılabilmektedir..

Çift eşitlikte; eşitlik biti, kodlanacak verideki 1'lerin toplam sayısı (eşitlik biti dâhil) çift olacak şekilde seçilmektedir. Kodlanacak sayıdaki 1'lerin sayısı tek ise, eşitlik biti olarak '1' eklenir. Çift olması durumunda ise, eşitlik biti olarak '0' eklenir.

Tek eşitlikte; tek fark, kodlanacak verideki 1'lerin toplam sayısı tek olacak şekilde seçilir.

Aşağıda tek eşitliğe göre oluşturulan tabloda çeşitli durumlar gösterilmiştir. Altı çizili olanlar hatalı olarak iletilen bitleri parantez içindekiler ise veriye eklenen eşitlik bitini göstermektedir.

Gönderilen	Alınan	Açıklama
1 0 1 1 0 1 1 0 (0)	1 0 <u>0</u> 1 0 1 1 0 (0)	Çift eşitlik, hata algılandı
1 0 1 1 0 1 1 0 (0)	1 <u>1</u> <u>0</u> 1 0 1 1 0 (0)	Tek eşitlik, hata algılanamadı
1 0 0 1 0 1 1 0 (1)	1 0 0 1 0 1 1 0 (<u>0</u>)	Çift eşitlik, hata algılandı
1 0 0 1 0 1 1 0 (1)	<u>0</u> 0 0 1 0 1 1 <u>1</u> (1)	Tek eşitlik, hata algılanamadı
↑ Eşitlik Biti		

Seri veri iletiminde ve manyetik bilgi saklama işlemlerinde eşitlik yöntemi yaygın olarak kullanılır.

2.7. Hamming Kodlama

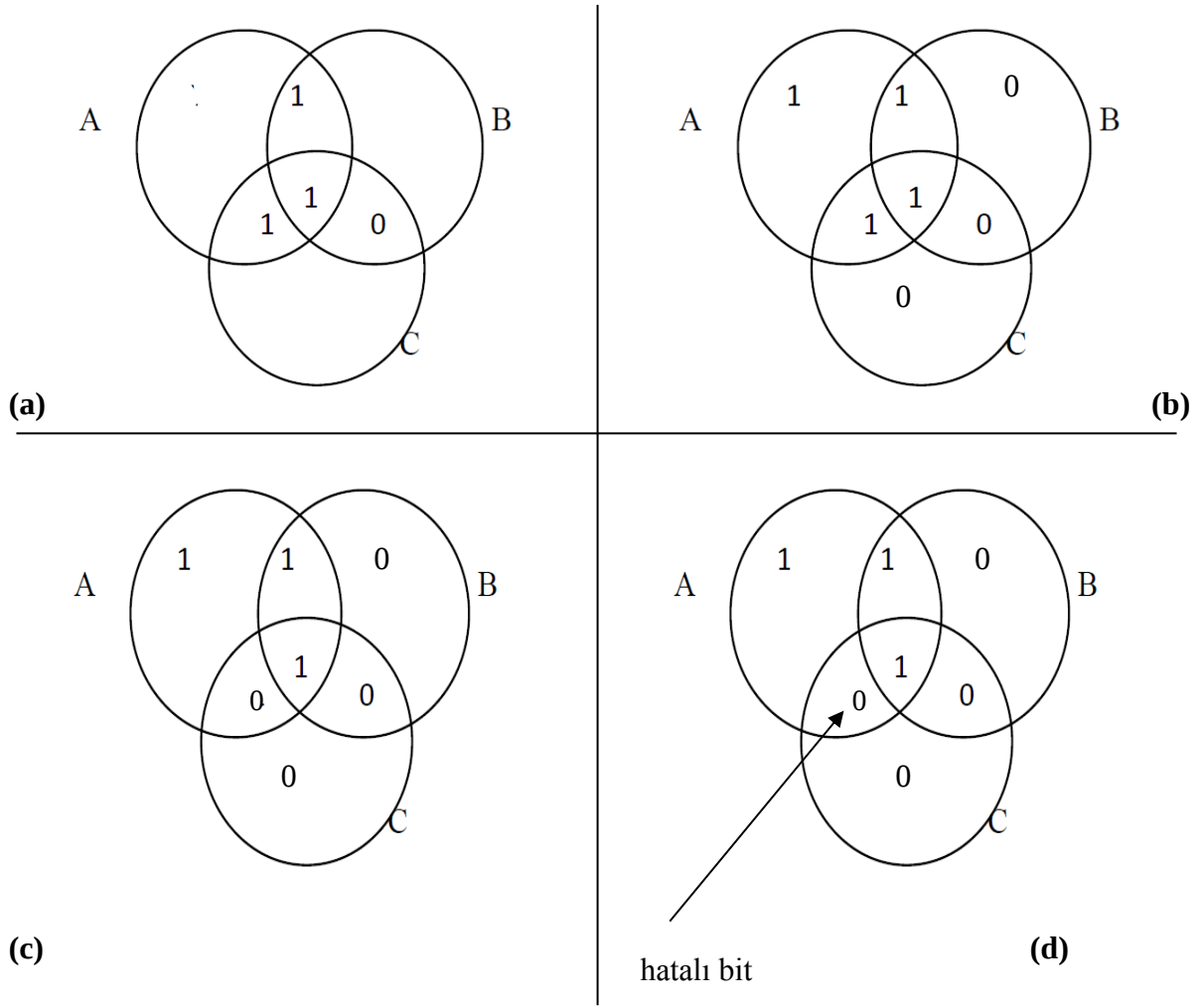
Hamming Kodlama kullanılarak hata araştırıldığında aşağıdaki üç sonuçtan biri elde edilir.

- 1) Hata algılanılmadı
- 2) Hata algılandı ve bu hatayı düzeltmek mümkündür.
- 3) Hata algılanır ama hatayı düzeltmek imkansızdır. Bu durum sadece rapor edilir.

Hamming kodlama her veri kelimesi üzerinde çok sayıda eşitlik denetimi gerçekleştirilerek yapılır. Eşitlik denetimine ilişkin ilave bitler veri kelimesi ile birlikte gönderilir.

Hamming Kodunu anlayabilmek için aşağıdaki Venn diyagramları kullanılsın. Kesişen üç dairenin olması durumunda yedi bölüm oluşur. İçteki(kesişim) bölümlere 4 veri biti atanır.(Şekil 1.a) Geri kalan bölümler eşitlik bitleri ile doldurulur. Her eşitlik biti, kendi dairesindeki 1 değerli bitlerin sayısı çift olacak şekilde seçilir. Veriyi Hamming kodlayabilmek için 3 düzeltme bitini A,B,C kümelerine bakarak tayin edebiliriz. A kümesinde tek sayıda "1" olduğu için çift eşitlik kavramından giderek, düzeltme biti olarak "1" koyulmasına karar verilir. Yine aynı şekilde B kümesinde çift sayıda "1" olduğu için düzeltme biti "0" olmalıdır. Düzeltme bitinin belirlenmesi basit bir XOR işlemidir. (Şekil 1.b)

Hamming kodlu sözcükte bozulma olduğu varsayılınsın (Şekil 1.c). Buna göre; A ve C kümesinde tek sayıda "1" vardır. B kümesi ise normaldir. A ve C kümelerindeki "1"lerin sayısı çift yapılırsa hata giderilmiş olacaktır. Bu da Şekil 1.d 'deki işaret edilen bit "1" yapılarak gerçekleştirilir.

Şekil 1. Hamming Hata Düzeltme

Bu kodlamayı bir örnekle inceleyelim;

a_0, a_1, a_2, a_3 biçiminde 4 bitlik verimiz olsun. Bu veriye a_4, a_5, a_6 düzeltme bitleri eklenerek 7 bitlik hamming kodlu sözcük oluşturulsun.

Düzeltilme bitleri, veri bitlerinden giderek eşitlik hesabıyla şöyle bulunur;

$$a_4 = a_0 \oplus a_1 \oplus a_2$$

$$a_5 = a_1 \oplus a_2 \oplus a_3$$

$$a_6 = a_2 \oplus a_3 \oplus a_0$$

Bu işlem sonunda **veri bitleri**; a_0, a_1, a_2, a_3 ,

düzeltilme bitleri; a_4, a_5, a_6 olmuş olur.

Hamming kodlu sözcük oluşturulmuş olur.

Hamming kodlu sözcük, başka bir ortama iletdikten ya da saklandıktan sonra yeniden okunduğunda elde edilen 7 bitlik dizi $a'_0, a'_1, a'_2, a'_3, a'_4, a'_5, a'_6$ olsun.

Alıcı tarafta düzeltme bitlerinin değeri yeniden hesaplanır.

$$\left. \begin{aligned} a''_4 &= a'_0 \oplus a'_1 \oplus a'_2 \\ a''_5 &= a'_1 \oplus a'_2 \oplus a'_3 \\ a''_6 &= a'_2 \oplus a'_3 \oplus a'_0 \end{aligned} \right\} \begin{array}{l} \text{Hesaplanan } a''_4, a''_5, a''_6 \text{ ile alınan} \\ \text{ya da okunan } a'_4, a'_5, a'_6 \text{ karşılaştırılır.} \end{array}$$

$$\left. \begin{aligned} S_4 &= a'_4 \oplus a''_4 \\ S_5 &= a'_5 \oplus a''_5 \\ S_6 &= a'_6 \oplus a''_6 \end{aligned} \right\} \begin{array}{l} \text{Bu hesap sonunda } S_4, S_5, S_6 \text{ sıfır} \\ \text{değeri alırsa hata yoktur. Bu} \\ \text{yöntemle hata algılandığı gibi} \\ \text{hangi bitte hata olduğu algılanıp} \\ \text{düzeltir.} \end{array}$$

Aşağıdaki tabloda her S' ye ilişkin satırda, o S terimi ile ilgili değişkenlerin karşısına “x” işareti koyulmuştur.

	a_0	a_1	a_2	a_3	a_4	a_5	a_6
S_4	X	X	X		x		
S_5		X	X	X		x	
S_6	X		X	X			x

S_4	S_5	S_6	Hatalı Bit
0	0	0	Hatalı Bit Yok
0	0	1	a_6
0	1	0	a_5
0	1	1	a_3
1	0	0	a_4
1	0	1	a_0
1	1	0	a_1
1	1	1	a_2

Genel olarak k düzeltici değişken varsa 1 durum hatalı olmama, geri kalan 2^k-1 durum ise hatalı olabilecek bitleri göstermeye yarar. Bu örnekte 3 düzeltici değişken var ve ancak bu değişkenle 8 durum kodlanır. ($2^3=8$). Bu durumlardan biri hatasızlığı geri kalan durumlar ise, 7 bitten hatalı olanını gösterir. Bu açıklanan kod, 'tek hata-düzeltilme' olarak (Single Error Correction-SEC) bilinir ve eğer aynı anda ancak bir bitte hata olmuşsa geçerlidir. Bitlerden 2 tanesinde hata oluşmuşsa Hamming kod hatayı algılar ama düzeltemez. (Çift hata algılama: Double Error Detection, DED). Hata düzeltme, ilave bir lojik gerektirirken, belleğin ya da manyetik saklama ortamının güvenilirliğini iyileştirir.

Örneğin; IBM 30XX bilgisayarları ana bellekteki her 64 bitlik data için 8 bitlik bir SEC-DED kodu kullanır. Bu nedenle, ana belleğin gerçek boyu, kullanıcıya görünenden daha büyüktür. VAX bilgisayarlar ise, belleğin her 32 biti için 7 bitlik SEC-DED kullanırlar.

3. Alfasayısal Kodlama

Bu kodlama yönteminde sayılara ek olarak alfabedeki harfler, noktalama işaretleri ve diğer özel karakterler de kodlanmaktadır. Alfasayısal kodlama, tüm büyük ve küçük harfleri, 7 noktalama işaretini, 0'dan 9'a kadar olan 10 sayıyı ve +, /, #, %, *, vb. özel karakterleri içerir. Yaygın olarak kullanılan iki farklı alfasayısal kodlama yöntemi: ASCII (Amerikan Standart Code For Information Interchange) ve EBCDIC (Extended BCD Interchange Code) kodları. Bu kodlardan ASCII kodu daha yaygın olarak kullanılmaktadır.

4. Deneyin Yapılışı

- ❖ Deney VHDL dilinde kodlanacaktır.
- ❖ Orijinal veri girişi için A giriş portunu 4 bit olarak belirlenir
- ❖ B test portunu da A portu gibi belirlenir,
- ❖ F çıkış sinyalini 7 bit olarak tanımlanır
- ❖ Orijinal A portu için hata kodunu hesaplanır
 - $a4 = A(0) \text{ xor } A(1) \text{ xor } A(2);$
 - $a5 = A(1) \text{ xor } A(2) \text{ xor } A(3);$
 - $a6 = A(0) \text{ xor } A(2) \text{ xor } A(3);$
- ❖ B portundaki bilgi için hata kodunu hesaplayınız
 - $b4 = B(0) \text{ xor } B(1) \text{ xor } B(2);$
 - $b5 = B(1) \text{ xor } B(2) \text{ xor } B(3);$
 - $b6 = B(0) \text{ xor } B(2) \text{ xor } B(3);$
- ❖ Hata kodlarını karşılaştır ve sonucu F portuna yazınız.
- ❖ Devrenin kodunu ModelSim uygulamasında yazınız ve simülasyonu yapınız.

5. Deney Hazırlık Soruları

- ❖ Kodlama işlemi nerelerde kullanılır.
- ❖ Analog ve dijital işaretin farkları nelerdir?
- ❖ Analog işareten dijital işaret nasıl elde edilir?
- ❖ İyi kodlamanın özellikleri nelerdir? Avantaj ve dezavantajlarını araştırınız.
- ❖ Eşitlik bitinin hata algılayamadığı durumları söyleyin ve buna rağmen neden güvenilir olduğunu açıklayın.
- ❖ İlk sayfada 8008 sayısı nerden elde edilmiştir? İrdeleyiniz.
- ❖ Hata algılama yöntemlerini karşılaştırınız.